

Sobre absències i invisibilitats

Visat núm. 20

(octubre 2015)

per Carme Arenas

Fa temps que moltes cultures han sabut dignificar la tasca del traductor fent-la visible de moltes maneres. Cal que a Catalunya, que ha tingut una tradició de molt bons traductors, fem aquest salt de conscienciació, ben segurs que la invisibilitat no afavoreix ningú.

Assenza,
più acuta presenza.

A. Bertolucci

□

L'any 1982, quan jo voltava per Itàlia, l'editor Giulio Einaudi va encetar una col·lecció de literatura universal que dirigia personalment i que va titular *Scrittori tradotti da scrittori*. En els 82 títols que va tenir la col·lecció hi havia significades, en el paper de traductor, les plomes italianes més influents del moment: començava Primo Levi com a traductor d'*El procés*, de Kafka; després Leonardo Sciascia, que traduí el *Càndid*, de Voltaire, ell que anys abans, el 1977, havia publicat el seu *Candido, ovvero un sogno fatto in Sicilia*. O Eduardo De Filippo, que va traduir al napolità *La tempestat*, de Shakespeare. Al catàleg hi trobarem també Calvino, Ginsburg, Sanguinetti, Montale, Pavese o Bontempelli, entre molts d'altres, com també la generació d'escriptors aleshores més joves, com Claudio Magris o Antonio Tabucchi.

El nom triat per a la col·lecció ja ens diu molta cosa de la doble intenció de l'editor. Havia instituit la presència de l'escriptor com a autor-traductor, en un moment que també a Catalunya s'havien incorporat al noble ofici de la traducció molts filòlegs, com ho va ser el meu cas, en un moment que l'edició en català s'havia anat recuperant i calia traduir molts títols per posar-nos al dia de mancances greus, que no acabàrem de suplir.

Veníem d'una tradició, com a Itàlia, en què els qui traduïen eren els escriptors i, amb el seu prestigi com a autors, investien aquest do creatiu a les traduccions que feien, en què es valorava més l'estil aportat pel traductor-escriptor que no pas la fidelitat, tan valorada després.

El gest d'Einaudi va ser valent, perquè a la coberta (aquelles mítiques cobertes blaves tan delicades) es destacava en blanc el títol de l'obra i el nom del traductor. Al mig i en negre, l'autor de obra i, en lletra més petita, 'nella traduzione di'.

Molt sovint penso amb nostàlgia en aquesta col·lecció que volia significar la importància del traductor com a autor atorgant-li un lloc destacat. Ben al contrari del que ha passat a la nostra literatura, en què el nom del traductor moltes vegades només surt a la pàgina de crèdits i per «imperatiu legal».

No fóra just no tenir aquí un reconeixement per aquelles editorials, sobretot petites i curoses, que sempre llueixen el nom del traductor a la coberta, en un gest de reconeixement i de responsabilitat compartida.

Aquest no donar importància a la tasca del traductor no tindria més importància si no fos pel significat que té i per les conseqüències que se'n deriven.

No recorreré al tòpic sobre la invisibilitat del traductor, concepte que alguns traductors estranyament defensen, però sí que darrere aquesta invisibilitat hi ha l'ínfima valoració d'una tasca altament creativa que no es veu compensada ni en reconeixement, ni en responsabilitat, ni en la valoració de l'aportació cultural que representa.

Posar el nom del traductor a la coberta té el significat de reconèixer el traductor com a autor, cosa del tot necessària, pel fet que tota la resta ha de venir d'aquí. Si el traductor no és considerat autor, aquell qui re-elabora l'obra, que la interpreta, que hi vessa el seu doll creatiu complementat també pel seu bagatge cultural, això el fa terreny adobat a tota mena de desconsideracions. Sobretot per a aquells editors més identificats amb el sector industrial que no pas amb el cultural, que pensen que el traductor és un instrument inevitable, però en cap cas un element necessari que col·labora a engruixir el nostre patrimoni literari amb les seves traduccions.

D'aquí que li dolgui haver de pagar una feina, que valora potser sí com a necessària, però que no considerada creativa, cosa que fa que de vegades s'esgrimeixi -pensem que inconscientment- que un bon traductor automàtic també la podria fer.

Aquestes darreres dècades, l'aparició de traductors titulats per les facultats de traducció ha fet pensar que l'explotació estava servida, que es podien acceptar perversions com trossejar una obra i donar-la a diferents traductors per tenir la traducció enllestida abans i, d'aquesta manera, pessigar la part de guanys derivada de ser el primer que treu l'obra al mercat. Tant se val la qualitat. O bé abaixar tarifes fins a l'explotació més insultant. O retocar traduccions sense el permís del traductor, que és qui hi ha posat el nom i la responsabilitat, amb el consegüent perjudici que li pot comportar. Tot això són pràctiques cada vegada més comunes. I, com a cirereta de tot aquest despropòsit, la crítica periodística no fa mai referència a la traducció ni al traductor. Com si fos l'autor que l'hagués escrita directament en totes les llengües.

Si els crítics literaris ja no esmenten la tasca del traductor —si no és que l'hagi vessada—, si el nom del traductor és sempre amagat, com ens ho farem per mostrar que sense traducció no hi ha accés a l'immens patrimoni de la literatura universal?

Per al traductor, el fet que el seu nom aparegui en lloc visible ha de ser interpretat com un gest de responsabilitat, de compromís amb el lector. És qui ha de donar la cara, perquè aquella ja és també la seva obra.